

JEOPOLİTİK FİNANS VE TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

M. Cem Sezgin

Deloitte CFO Hizmetleri Lideri

csezgin@deloitte.com

Her CFO ekonomiyi yakından takip etmelidir, hatta her CFO aynı zamanda bir 'Chief Economist' yani 'Baş Ekonomist' gibi piyasalara yakın durmalıdır. Sadece Türkiye değil, dünya ekonomisine de hâkim olmalıdır... Bunlar gayet aşına olduğumuz ve aslında son derece yerinde söylemler. Ancak son dönemlerde bu tanımı biraz derinleştirmemizde fayda var: "Türkiye'nin CFO'ları, özellikle 'Bölgesel Ekonomi'ye hâkim olmalı ve 'Jeopolitik Finans' vizyonu ile hareket etmelidir". Ülkemiz, birçoğu enerji kaynakları açısından oldukça zengin konumdaki yüksek risk-yüksek getiri barındıran ülkelerle çevrilidir. Ülkelerin doğal olarak komşuları ile yoğun ticari ilişkiler içerisinde bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda, komşu ve yakın coğrafyalarda oluşan gelişmelerin er ya da geç; ama az, ama çok bizleri de etkilemesi kaçınılmazdır. Bu nedenle bölgesel ekonomilere, tabir yerindeyse "zoom" yapılarak bakılmalıdır. Bu yazımızda buna ilişkin bazı örnekler paylaşacağız. Ama öncesinde küresel ekonomide 2016'nın ilk çeyreği sonrasında ortaya çıkan tablo ile ilgili kısa bir değerlendirme yapalım.

Şu anda dünya ekonomisi nasıl gözüküyor:

- Borçlanma üzerine kurulu bir global büyümenin içindeyiz: Hem ülkeler, hem şirketler, hem de bireyler için bu geçerli... Herkes borçlu ve borçlanma, yatırımların çok daha üzerinde. Özetle, olmayan parayı harcıyoruz ve bu ne kadar sürdürülebilir, tartışılır.
- Büyümede %2,5 seviyelerine takılmış durumdayız ve işsizlik ise artmaya devam ediyor. 2016 yılının sonuna kadar 200 milyon kişilik bir küresel işsizler ordusuna ulaşılacağı düşünülüyor. Diğer taraftan, açlık sınırı altında yaşayan kişilerin oranı %14'e düştü. En azından bu iyi bir haber sayılabilir.
- Gelişmekte olan ekonomilerin zayıf performansları dikkat çekiyor. Çin'in büyümesinin yavaşlaması, Brezilya'daki küçülme, Rusya'nın son yıllarda yaşadığı zorluklar "Acaba BRICS'e neler oluyor?" sorusunu sordurtuyor. Gelişmiş ülkeler zaten uzun zamandır mütevazı büyüme oranları ile idare ediyorlar. Bir de özellikle küresel bankacılık sistemine ilişkin endişeler taşıyorlar. Batılı başkentlerde "Bir 2008 benzeri daha, artık yakın zamanda kaldırılamaz" düşüncesi hâkim.
- Dolar güç kaybetmiyor, emtia fiyatları düşüşte. Tüm gelişmeler "Dutch Disease" hassasiyetini yeniden bizlere hatırlatıyor. Yani tek bir sektöre, ürüne ya da pazara odaklı olan ekonomilerin, piyasa şartları terse döndüğünde düştükleri olumsuz durumun ne kadar can acıtıcı olabildiğini görüyoruz. Örnekler çok fazla ama Rusya, Venezuela, Nijerya, birçok OPEC ülkesi, Güney Afrika ilk akla gelenler. Biraz daha açmak gerekirse; Venezuela'nın ihracatının %96'sı petrol... Petrol fiyatlarındaki seyri belirtmeye ise, gerek dahi yok. Demir cevherinin (Brezilya'nın 1 numaralı ihrac kalemi) bir zamanlar tonu 150 \$ iken, şimdi ise 40 \$ civarı. Ekonomide çeşitlilik şart!
- Küresel ve ulusal güvenlik endişeleri ile siber güvenlik belirleyici olacak gibi gözüküyor. Bu tabii ki ülkeler arasında mal, hizmet ve işgücü dolaşım serbestisini etkiliyor. Terörün gölgesindeki kilit tartışma ise şu: Liberal olmayan bir dünyada liberal bir uluslararası ekonomi mümkün mü?

Son 1 sene içerisinde emtia fiyatlarındaki değişiklik (Mart 2016 sonu itibarıyla)

Besin Amaçlı Tarım		Endüstriyel	
Mısır	-4.3 %	Bakır	-21.3 %
Soya	-6.7 %	Demir Cevheri	15.6 %
Buğday	-11.4 %	Kurşun	-7.6 %
Pirinç	-10.2 %	Nikel	-36.2 %
Kakao	2.7 %	Aluminyum	-14.5 %
Kahve	-9.0 %	Zink	-12.1 %
Yulaf	-38.8 %	Kömür	-9.2 %
Şeker	16.9 %	Çelik	-71.0 %
Orman		Enerji	
Kauçuk	-11.9 %	Ham Petrol	-31.9 %
Kereste	5.8 %	Brent Ham Petrol	-31.6 %
		Doğal Gaz	-22.6 %
		Ethanol	-13.0 %
Metaller		Tekstil	
Altın	-0.6 %	Yün	12.3 %
Gümüş	-11.2 %	Pamuk	-5.6 %
Platin	-18.6 %		
Paladyum	-26.6 %		

Biraz da kısa kısa kıtalara bakalım...

- Öncelikle “Kuzey ve Güney Amerika” ile başlayalım. Herkes ABD başkanlık seçimlerine odaklanmış durumda. Öte yandan dış politikada ise Küba ile buzları eriten, AB ile ticaret anlaşması üzerine çalışan bir ABD var. Ancak önemli ölçüde emtia ve doğal kaynak fiyatlarının gidişatına bağlı olan Latin Amerika ülkeleri ciddi sıkıntı yaşıyorlar. Hatta bazı konularda Kanada bile... Öyle ki, Latin Amerika 1999’dan beri ilk kez 2015’de durgunluk yaşadı. Biraz da rakam paylaşalım: 2015’de ABD Dolarına Karşı Değer Kaybı: Meksika Pesosu’nda %15; Kolombiya Pesosu’nda ise %28... Brezilya’da 13 sene sonra çift haneli enflasyon 2015 yılında görüldü (%11’e yakın) “Karnavalın sonu mu?” diye bir endişe hakim... Bu ülkelerin çoğu kritik düzeyde ABD ekonomilerine endeksliler. Kanada’nın dış ticaretinin %70’i; öte yandan Meksika’nın dış ticaretinin %64’ü ABD ile!
- Gelelim Asya Pasifik bölgesine... Bu bölgedeki ülkelerden 10 tanesinin nüfusu, dünya nüfusunun %50’sini oluşturuyor ve dünyadaki büyümenin %40’ı bu bölgeden geliyor. Bölge ekonomisi 2014’de %6,8, geçen yıl ise %6,5 büyüdü. Ama bu büyümenin arkasındaki gizli güç Çin tabii ki... Çin’i ayrı tutarsak 2015 büyüme oranı %4,6. Çin ekonomisindeki yavaşlama ise dikkat çekici. Eski model artık işlemiyor. İç pazar öne çıkıyor. Bir de Çin ile ilgili önemli jeopolitik gelişmeler var. Ekonomi alanında olduğu kadar askeri bir güç olarak da ön plana çıkmaya başlayan bu dev ülke ile komşuları, başta yapay adalar konusu ve bazı bölgelerin paylaşımı nedeniyle yüksek gerilimli bir ilişki sürdürüyorlar. Güney Çin Denizi’nin sularının ısınmasındaki sebep, tabii ki doğal kaynaklar. Çin’de yaşanan gelişmeler, bölge ülkelerini de etkiliyor. Örneğin Avustralya’da Çin’in üretimine olan bağımlılık dikkate alınmalı. Zaten son yıllarda gördüğümüz üzere bölgedeki ülkelerin birbirleri ile ticareti artış eğiliminde. Bu resimde Japonya bildiğiniz gibi. Büyüme: yok, Enflasyon: yok, Nüfus artışı: yok... Kim bilir, belki de yıllardır üzerine yoğunlaştıkları “robotik” bilimi ile ileride tekrar bir mucize yaratırlar. Hindistan için sorulan soru ise şu: Kaplan ne zaman tam kükreyecek? Orta gelir tuzağını aşip tarih yazan Güney Kore mucizesi ise Kore yarımadasındaki bitmeyen gerginliğin gölgesinde yaşıyor. Bölgede üretim üssü olanlar veya teknoloji ihraç edenler gene bir şekilde idare ediyorlar. Emtia ihraç edenler için ise durum daha sıkıntılı çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi, fiyatlar düşmeye

devam ediyor. İlk başta çok ses getiren Şanghay İşbirliği Örgütü (popüler adıyla “Şangay Beşlisi” – oysa gerçekte üye sayısı şu anda 6) henüz beklenen etkiyi yaratmadı. Bakalım gelecekte bu durum değişecek mi?

- Ve tabii ki bizim de bir parçası olduğumuz Avrupa-Ortadoğu-Afrika bölgesi. Dünya petrol üretiminde ilk 8 ülkeden 5’inin bu bölgede olduğunu söyleyerek söze başlayalım ve önce Avrupa’nın bir resmini çekelim. 2008 sonrası küçülen ekonomilerin ve krizlerin kıtası olan Avrupa, şu anda göçmen krizi ile boğuşuyor. Zaten ülkemiz buna en güzel örnek. Burada sadece ekonomik değil, sosyal bir felaketten bahsetmekteyiz. Maalesef 2015 yılında yurdundan olan kişi sayısı tüm zamanların rekorunu kırdı. Avrupa ekonomisi biraz toparlanır gibi gözükse de; dış değil, iç talebi tekerleği döndürüyor. Yüksek oranda işsizlik bazı ülkelerde kronik hale geldi. Fransa’da bile işsizlik %10’u aştı. Teşvikler, yeni paketler yolda. Küresel ve ulusal güvenlik endişelerinin birçok sektörü ve ülkeyi temelden sarstığı kıtada yeni riskler de kapıda bekliyor. Haziran’da İngiltere’de yapılacak olan referandum (nam-ı diğer “BREXIT” konusu), sınırlarını genişleten ve dünya sahnesindeki çok daha aktif bir “yeni” Rusya ilk akla gelenler. Ortadoğu’da da durum çok iç açıcı değil. Petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki rekor düşüş refah seviyesini derinden etkiledi. Daha da önemlisi, “Arap Baharı bitmek bilmeyen bir kışa mı dönüştü?” sorusunu sorduran bitmek bilmeyen savaş durumu. Bölgede son dönemdeki en çarpıcı gelişmelerden biri, İran’ın üzerindeki ambargoların kalkıyor olması. Kolay değil... 1990’da Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra küresel sisteme «yeniden entegre olan» en büyük ekonomi. Ayrıca bölgedeki savaş tehdidi açısından da önemli bir gelişme. Afrika’ya gelince... Afrika’nın kuzeyini daha çok Ortadoğu ile birlikte anmak daha doğru olur. Sahra Altı Afrika ise din temelli çatışmalar ile açlık ve salgın hastalıkların gölgesinde yaşamaya devam ediyor. Buradaki zengin kaynaklara göz diken Çin’in bölgeye artan ilgisi kayda değer. Çin’in buradaki ülkelere yaptığı yıllık uluslararası yardım rakamlarının seyri bile bize güzel ipuçları veriyor. Aslında büyüme oranları fena sayılmaz. Ama son dönemlerde sıkıntılar var. Bölgenin iki önemli ekonomisi olan Güney Afrika ve Nijerya’daki zayıf büyüme performansı kaygı yaratıyor.

Şimdi yazımızın en başında gündeme getirdiğimiz “bölgesel ekonomi” ve “jeopolitik finans” bakış açısı ile ülkemizi yakından ilgilendiren iki konuya odaklanalım: 1-İran’ın Dönüşü, 2-Yeni Rusya.

İran’ın Dönüşü

İran pazarı, 78,5 milyon nüfus önemli bir potansiyel ve büyük bir altyapı yatırımına ihtiyaç var. Bu durum gelişmiş ekonomilerin iştahını kabartıyor. Örneğin Airbus ile 114 uçaklık alım için müzakereler sürüyor. İran’ın 100 milyar \$’lık dondurulmuş varlıkları serbest bırakıldı. Petrol fiyatlarındaki düşüşün negatif etkisi yadsınamaz bir gerçek ama fiyatlar eğer toparlamaya başlarsa artık petrol ihracatına ambargo olmadığı için resim epey değişir. 2017 için hedef, günlük 2 milyon varil üretim. Ama halen bazı soru işaretleri de var. Bölgesel istikrarsızlığın (özellikle Suriye) etkisi hissediliyor. İranlılar halen ülke dışına para transfer edemiyorlar, bankada döviz hesabı açamıyorlar. İşletmeler L/C (akreditif) alamıyorlar. İçeride de yapılacak çok reform, atılacak çok adım var.

Peki dünya ile entegre bir İran, Türkiye için ne ifade ediyor? Önce bazı rakamlar paylaşmak istiyorum: İran’ın en çok ihracat yapılan ülkelerdeki sıralaması: 2013’de 9. / 2014’de 9. / 2015’de 10. sıra olarak dikkat çekiyor. İran’a olan ihracatta 2013 – 15 döneminde %12,6 azalma var. İran’ın en çok ithalat yapılan ülkelerdeki sıralaması ise şöyle: 2013’de 6. / 2014’de 6. / 2015’de 8. sıra. İran’dan olan ithalatta değişim gene 2013-15 döneminde %40,8 azalma olarak dikkat çekiyor. Ambargo ve petrol fiyatlarındaki düşüşü, bu rakamları değerlendirirken dikkate almayı unutmamalıyız. Bir diğer önemli konu ise İran’ın

Rusya'dan sonra en büyük 2. doğalgaz tedarikçimiz (payı %16) olması. Şimdi, yeniden sahne alan bir İran, Türkiye için avantaj çünkü: Ambargonun ikili ticaret üzerindeki gölgesi kalkıyor, potansiyel büyük. Zaten aktif olduğumuz ve itibar gördüğümüz büyük bir pazarın daha da büyüme şansı var. Bölgesel barış ve istikrar açısından kuşkusuz faydası olacak. Dezavantajlar olabilir mi? Olabilir, çünkü artık bu pazarda gelişmiş ekonomilerin çetin rekabetine maruz kalacağız. İran, uzun vadede bize önemli bir rakip haline gelebilir. İki ülke arasında dış politika konusundaki görüş ayrılıkları ticareti etkileyebilir. Ne olursa olsun, İran, Türk şirketleri için sürekli radarda olan bir ülkeydi ve böyle giderse çok daha popüler olacak.

Yeni Rusya

Böyle bir yazıda Rusya'ya değinmemek olmazdı. Gürcistan – Ukrayna – Suriye üçlemesi ile dikkatleri üzerine çeken “Yeni Rusya” sadece bölgedeki değil, dünyadaki ekonomik dengeler açısından da çok önemli bir ülke. Bu ülkedeki gelişmeleri özetlersek; “süper güç” formuna geri dönüşe vurgu yapmalıyız. “Şangay 5’lisi” (6’lısı) isimli yeni bir blok ile her konuda anlaşılıyor olmasalar bile özellikle Çin ile olan yakınlaşma dikkat çekiyor. Petrol fiyatlarındaki düşüşün negatif etkisi yaşanıyor olsa da, değişmeyen koz olarak doğalgaz hep masada. Batının “kısmi” ambargosunun dış ticaret / para trafiği / yatırım alanlarındaki etkileri hissediliyor ve tabii ki rubledeki önemli devalüasyon ülke ekonomisini derinden etkiledi.

Rusya, Türkiye için de çok önemli bir ülke. Yakın zamandaki gelişmeler ve istatistikler bunu çok güzel anlatıyor:

- Türkiye'ye en çok turist gönderen 2. ülke (2013 payı: %12,2, 2015 payı: %10, Şubat 2016 payı: %1,6)
- En büyük doğalgaz tedarikçimiz (%55)
- Türk akımı projesi, nükleer santral gibi mega ve kritik projelerimiz var.
- Türk müteahhitleri için en büyük yurtdışı pazarı. (Yurtdışı müteahhitlik hizmetlerindeki payı %19,6 (1972-2015), ayrıca toplam proje sayısında 1. sırada (yaklaşık 2.000). Toplam proje bedeli ise 61,3 milyar \$.
- Türkiye'nin ilk 500'de yer alan firmaları için önemli bir FDI (doğrudan yatırım) merkezi durumunda. Buna paralel, son yıllarda Rus firmaların Türkiye'de artan doğrudan yatırımı dikkat çekiyor.
- Türkiye'de yabancılara konut satışında ilk sıralarda yer alıyor.
- Türkiye için önem taşıyan diğer BDT ülkeleri üzerinde Rusya'nın ciddi bir etkisi var.
- Rusya'nın en çok ihracat yapılan ülkelerdeki sıralaması: (2013'de 5. / 2014'de 6. / 2015'de 11.) Rusya'ya olan ihracatta değişim (2013-15): %48,5 azalma şeklinde gerçekleşti.
- Rusya'nın en çok ithalat yapılan ülkelerdeki sıralaması: (2013'de 1. / 2014'de 1. / 2015'de 3.) Rusya'dan olan ithalatta değişim (2013-15): %18,4 azalma şeklinde gerçekleşti.

Bu tablodan da görüldüğü gibi, iki ülke ilişkilerinde önce normalleşme ve sonrasında eski günlere dönüş -hatta daha da gelişme- her iki ülkenin de menfaatine. Türk şirketlerinin, bu ülkedeki gelişmeleri de oldukça yakından izlemeye devam etmeleri gerekiyor. Çünkü “jeopolitik finans”, bunu gerektiriyor...